

Максим Віталійович МАКСИМЧУК

доктор економічних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник відділу регіональної економічної політики?

Державна установа «Інститут регіональних досліджень

імені М. І. Долішнього НАН України»

ORCID ID: 0000-0001-5177-539X

E-mail: maksym.maksymchuk@lnu.edu.ua

**ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ
ГАЗОРОЗПОДІЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ**

Максимчук, М. В. Особливості організаційно-економічного регулювання діяльності газорозподільних підприємств в Україні на регіональному рівні [текст] / Максим Віталійович Максимчук // Український журнал прикладної економіки. – 2019. – Том 4. – № 4. – С. 346–352. – ISSN 2415-8453.

Анотація

Вступ. Газорозподільна система в регіонах держави зазнає значних впливів як зовнішніх, так і внутрішніх факторів, і, як і кожна економічна структура в умовах конкуренції, повинна прагнути до ефективного економічного розвитку. Якість такого розвитку значною мірою залежить від спроможності держави забезпечити формування відповідного регуляторного середовища як на національному, так і на регіональному таксономічному рівні. Газові ринки в регіонах України стикаються з низкою проблем розвитку, зумовлених незабезпеченістю належних умов конкурентоспроможності, необхідністю удосконалення техніко-технологічного забезпечення капітальних засобів, формуванням збалансованої системи тарифікації, яка б дозволяла узгоджувати інтереси як постачальників, так і споживачів газу. Це буде сприяти формуванню лібералізованих газових ринків в регіонах держави та на національному рівні.

Мета. Мета дослідження полягає у виявленні регіональних особливостей і проблем організаційно-економічного регулювання функціонування газорозподільних підприємств в Україні й обґрунтуванні рекомендацій з підвищення ефективності процесів регулювання.

Результати. В статті проаналізовано особливості розвитку процесів регулювання діяльності газорозподільних підприємств в регіонах України. Окреслено проблеми формування організаційно-економічного забезпечення функціонування газового ринку держави. Обґрунтовано рекомендації з підвищення ефективності функціонування системи газорозподільних підприємств в регіонах держави й визначено перспективи її розвитку.

Висновок. Відзначено, що ефективність і надійність функціонування системи транспортування газу залежить від дієвості організаційно-економічного забезпечення – діяльності суб'єктів господарювання, що впливають на розвиток газорозподільних підприємств через взаємодію між окремими учасниками ринку газу й ринковою інфраструктурою.

Ключові слова: газотранспортна система, газотранспортне підприємство, газорозподільні підприємства, тариф, ціноутворення, енергетична безпека, газова безпека, інституціоналізація, організаційно-економічний механізм, Україна.

FEATURES OF ORGANIZATION AND ECONOMIC REGULATION OF ACTIVITY OF GAS DISTRIBUTION COMPANIES IN UKRAINE ON THE REGIONAL LEVEL

Abstract

Introduction. *The gas distribution system in the regions of the state is significantly influenced by both external and internal factors, and like any economic structure in a competitive environment must strive for effective economic development. The quality of such development depends to a large extent on the state's ability to ensure the formation of an appropriate regulatory environment, both at national and regional taxonomic levels. Gas markets in the regions of Ukraine face a number of development problems caused by the lack of proper competitiveness conditions, the need to improve technical and technological support of capital assets, the formation of a balanced tariff system that would allow to reconcile the interests of both gas suppliers and consumers. This will contribute to the formation of liberalized gas markets in the regions of the country and at the national level.*

The purpose. *The purpose of the research is to identify regional features and problems of organizational and economic regulation of the functioning of gas distribution companies in Ukraine and recommendations substantiate for improving the efficiency of regulatory processes.*

Results. *In the article the development peculiarities of regulation processes of gas distribution companies in the regions of Ukraine are analyzed. The problems of forming the organizational and economic support of the functioning of the state gas market are outlined. Recommendations for improving the efficiency of the gas distribution system in the regions of the state are justified and the prospects for its development have been determined.*

Conclusion. *It is noted that the efficiency and reliability of the gas transportation system depends on the effectiveness of organizational and economic support - the activities of economic entities that influence the development of gas distribution companies through the interaction between individual participants in the gas market and market infrastructure.*

Keywords: *gas transportation system, gas transportation company, gas distribution companies, tariff, pricing, energy security, gas security, institutionalization, organizational and economic mechanism, Ukraine.*

JEL classification: L 95; O 18; R 50

Вступ

У сучасних умовах формування надійних організаційно-економічних засад управління й регулювання газорозподільних підприємств регіонів України є важливим науково-економічним завданням, від розв'язання якого залежить ефективність функціонування національної економіки і зниження енергомісткості суб'єктів господарювання. Адже за офіційними даними енергомісткість продукції в регіонах України є доволі високою у порівнянні з європейськими регіонами, що знижує конкурентоспроможність вітчизняної продукції як на міжнародних, так і на внутрішніх ринках, перешкоджає інтеграційним процесам з європейськими країнами на паритетних засадах.

З методологічної точки зору дослідження окресленої у статті проблематики передбачає системне використання як загальних, так і конкретно-наукових методів пізнання, серед яких: аналіз, синтез, індукція, дедукція, літературний метод і метод моделювання. Наукові межі досліджуваної проблематики визначено на основі аналізу

публікацій українських і зарубіжних праць. Можливості використання результатів й напрямів подальших досліджень відображено у висновках.

Теоретичні аспекти окресленої у статті проблематики досліджували Л. Гораль, О. Дзюба, Н. Лінчевська, К. Павлов, І. Запихляк, О. Стрішенець [1, 7], прикладні питання регулювання діяльності газорозподільних підприємств і формування стратегічних напрямів їх розвитку висвітлено у роботах таких дослідників як В. Брич, С. Груб'як, М. Данилюк, С. Король, В. Купчак, О. Павлова [2, 4, 8]. Проте, з огляду на динаміку розвитку інституційного середовища функціонування галузі існує потреба у визначенні нових підходів до регулювання газорозподільних підприємств у регіонах України.

Мета й завдання статті

Мета статті полягає у виявленні регіональних особливостей і проблем організаційно-економічного регулювання функціонування газорозподільних підприємств в Україні й обґрунтуванні рекомендацій з підвищення ефективності процесів регулювання.

Виклад основного матеріалу дослідження

В умовах інтенсифікації глобалізаційних процесів відбувається збільшення чинників і ризиків, що впливають на стабільний розвиток суб'єктів господарювання на ринках. Виникають нові проблеми, пов'язані як з розвитком окремих територій, так і цілих регіонів і галузей. Газорозподільна система в регіонах держави зазнає значних впливів як зовнішніх, так і внутрішніх факторів, і, як і кожна економічна структура, в умовах конкуренції повинна прагнути до ефективного економічного розвитку. Якість такого розвитку значною мірою залежить від спроможності держави забезпечити формування відповідного регуляторного середовища як на національному, так і на регіональному таксономічному рівні.

Крім того, газові ринки в регіонах України стикаються з низкою проблем розвитку, зумовлених незабезпеченістю належних умов конкурентоспроможності, необхідністю удосконалення техніко-технологічного забезпечення капітальних засобів, формування збалансованої системи тарифікації, яка б дозволяла узгоджувати інтереси як постачальників, так і споживачів газу, сприяла формуванню лібералізованих газових ринків в регіонах держави й на національному рівні.

Діяльність газорозподільних підприємств України потребує наукового супроводу з метою обґрунтування визначення стратегічних цілей і напрямів організаційно-економічної діяльності з врахуванням регіональних особливостей їх функціонування, вироблення індивідуальних підходів до формування й проведення регуляторних заходів на регіональному рівні.

Функціонування організаційно-економічних регуляторів діяльності газорозподільних підприємств значною мірою залежить від надійності джерел інформації при обґрунтуванні й прийнятті управлінських рішень. З цією метою проводиться оцінка різноманітних аспектів господарської, технічної, технологічної, правової, соціальної та екологічної діяльності підприємств. При цьому основний фокус уваги зосереджується на економічному аспекті їх діяльності. Головним показником економічної діяльності підприємств газорозподільного комплексу є реалізація послуг з транспортування природного газу розподільними газопроводами. Сам процес транспортування передбачає діяльність, спрямовану на обслуговування газопроводів, тому для загальної оцінки господарської діяльності підприємств, на яких базуються заходи з регулювання їх функціонування, є важливими показники протяжності газопроводів, кількості газифікованих помешкань, а також стан та ефективність використання основних засобів і витрати на оплату праці (табл. 1).

**Таблиця 1. Показники діяльності газорозподільних підприємств
Карпатського регіону України, 2017 р.**

№ з/п	Оператор газорозподільної мережі	Протяжність газопроводів, тис. км	Кількість газифікованих квартали, тис. шт.	Обсяг протранспортованого газу, млн м ³
1	АТ «Львівгаз»	18	482	948,7
2	АТ «Закарпатгаз»	12	217	456,2
3	АТ «Ів.-Франківськгаз»	15	395	726,8
4	АТ «Чернівцігаз»	9	198	392,3

**Побудовано та систематизовано автором з використанням джерел: [2, 9]*

Важливим критерієм, який визначає ефективність діяльності газорозподільних підприємств в регіонах України, є ціни за спожитий газ. В Україні розробкою методології формування цін на послуги цих підприємств і затвердженням тарифів для суб'єктів господарської діяльності займається Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері енергетики. Слід зазначити, що під час подачі до Комісії проекту тарифів, газорозподільні підприємства виходять із індивідуальних витрат, проте намагаються включити до них і непродуктивні витрати, і витрати, що зменшують зацікавленість у їх зниженні. Регуляторний орган не має змоги проконтролювати раціональність витрат виробничо-господарської діяльності підприємств з надання послуг населенню. Через специфіку газопостачання у галузі слабо розвинена конкуренція, що сприяє використанню газотранспортних технологій для завищення тарифів в регіонах України [1, 4].

Інструментом захисту споживачів може бути Закон України «Про житлово-комунальні послуги». Забезпечити якість послуги з розподілу для споживача не можливо без належного рівня обслуговування газових систем.

Кожний учасник ринку надає певний пакет послуг, загальний обсяг яких, а також їх якісний і кількісний склад характеризують стан газового ринку у державі в цілому. Дослідження ринків газових послуг слід проводити на засадах системного аналізу, що уможливорює структурування послуг за функціями і призначенням в системі задоволення потреб кінцевих споживачів. Традиційно послуги газових ринків класифікують на дві групи: забезпечення споживачів газовими ресурсами; забезпечення виробників і газових компаній з транспортування газу виробничими й фінансовими ресурсами з метою підвищення ефективності їх функціонування.

На рис. 1. представлена структура ринку природного газу в Україні. Основних суб'єктів, які діють на ринку, можемо умовно розділити на три групи: виробники, посередники й споживачі кінцевої продукції.

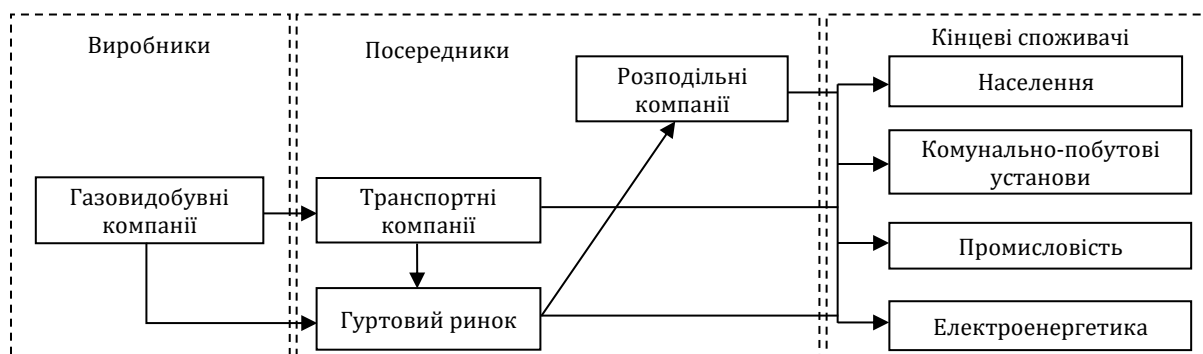

Рис. 1. Структура ринку природного газу в Україні

** Побудовано автором з використанням джерел: [3, 6, 7]*

Інституціалізованими суб'єктами господарювання на ринку природного газу в регіонах України виступають газотранспортні й газорозподільні підприємства, які

проводять ліцензовану діяльність, транспортуючи газ розподільними мережами, що перебувають в їхній власності або користуванні. Ці структури здійснюють функції оперативного й технологічного управління мережами. Процес забезпечення діяльності газового ринку України регулюється системою нормативно-правових актів як національного рівня, так і ЄС – директивами, регламентами, міжнародними угодами, програмами співробітництва, іншими рішеннями й політичними документами, які окреслюють рамки лібералізації та реформування ринкових механізмів.

Експерти виділяють чотири основні цілі державного регулювання газового ринку – захист споживачів, стимулювання конкуренції, забезпечення безпечної експлуатації газотранспортних мереж і стабільність фінансового стану учасників ринку. Аналіз регуляторного поля показує, що воно складається майже з 90 нормативно-правових актів, два десятки з яких прийнято на виконання положень Закону України «Про ринок природного газу» для гармонізації внутрішнього регуляторного поля з вимогами Третього енергетичного пакету. Експерти зазначають, що біля 30% всіх регуляторних актів мають ознаки незаконних та/або неактуальних за результатами оцінювання за міжнародною методикою. Ці дефекти нормативно-правового поля спричиняють проблему: застарілі регуляторні інструменти перешкоджають досягненню регуляторної мети [3].

Фінансово-господарські відносини, що сформувалися на вітчизняному ринку газових послуг, вказують на те, що в Україні у газотранспортній галузі дія ринкових механізмів досить обмежена. Постачальники природного газу вимушені обирати собі партнерів-покупців, які виробляють ліквідну продукцію, з тим, щоби в результаті взаємних розрахунків отримати кошти за поставлений природний газ, адже він поступає трубопроводами рівномірно, а оплата за нього – ні. Внаслідок цього може мати місце таке явище як заборгованість за спожитий газ. Адже відключення споживачів, що не можуть заплатити, становить гостру соціальну проблему.

З метою подолання проблеми, що склалася, необхідно перебудувати організаційно-економічні й фінансові відносини між учасниками газового ринку, а саме:

- інституціалізувати гуртовий ринок природного газу й створити систему взаємопов'язаних регіональних відділень цього ринку;
- запровадити конкурсні підходи до управління державною власністю, яка використовується у газовому господарстві і не підлягає приватизації;
- запровадити аукціонний продаж природного газу.

Ці підходи дадуть змогу як створити єдине інформаційне поле в галузі, так і уможливлять задіяння механізмів контролю добропорядності партнерів у виконанні боргових і договірних зобов'язань.

З метою покращення функціонування газорозподільних підприємств в регіонах України необхідно запровадити організаційно-економічний механізм залучення іноземних інвестицій, що дозволить знизити рівень навантаження галузі на бюджетно-фінансову систему України. А також розробити й запровадити ефективну систему стимулювання інвестиційної активності газорозподільних підприємств з урахуванням регіональних особливостей.

Оскільки на сьогодні дуже слабкою є система моніторингу гуртових і роздрібних цін на енергоносії, то для підвищення прозорості ціноутворення на газових ринках потрібно забезпечити формування осередків конкурентного середовища у вигляді торговельних майданчиків, електронних технологій, імплементації вимог торгівлі згідно контрактів з ЄС, розвивати газові хаби, котрі як опорні пункти гуртової торгівлі можуть стати джерелом постачання газу [8, 10].

Крім того у механізмах управління витратами газорозподільних підприємств визначальна роль повинна належати системі інформаційного забезпечення, функціями

якого мають бути: облікові операції, які фіксують рух і основні параметри транспортування газових потоків від постачальника до споживача, а також грошових потоків від споживача до постачальника газових послуг; установлення й фіксація відхилень у використанні витрат газових і грошових ресурсів від встановлених норм і нормативів.

Також необхідно використовувати маркетингові дослідження щодо вивчення потреб споживачів у регіоні, галузевої політики у сфері ціноутворення, макроекономічної ситуації в державі та її змін у майбутньому.

Необхідно розробити й запровадити на газорозподільних підприємствах модель управління витратами, яка б передбачала чотири етапи формування: - визначення стратегічного становища газорозподільних підприємств за окремими видами послуг на регіональних газових ринках; - визначення загальної оцінки сильних і слабких сторін кожного підприємства; - окреслення альтернативних варіантів задоволення потреб споживачів; - формування стратегічної політики кожного окремого підприємства [5].

Належне місце у нівелюванні виявлених проблем мають посісти механізми стимулювання працівників підприємств за розроблення і впровадження інновацій на всіх етапах постачання, розподілу та споживання газу й отримання послуг.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Підсумовуючи викладене вище, можемо зробити висновок про те, що газорозподільна система України є стратегічно важливою складовою національної безпеки держави, структуру якої формує мережа газопроводів як інфраструктурна основа виробничо-технологічних комплексів у кожному регіоні. Ефективність і надійність функціонування системи транспортування газу залежить від дієвості організаційно-економічного забезпечення – діяльності суб'єктів господарювання, які впливають на розвиток газорозподільних підприємств через взаємодію між окремими учасниками ринку газу й ринковою інфраструктурою.

Вагомим чинником підвищення ефективності функціонування газорозподільних підприємств на сучасному етапі є зменшення комерційних витрат і підвищення платіжної дисципліни споживача. Це відбудеться за умов інтеграції фінансово-економічної політики, вдосконалення управлінських методів і підходів, стимулювання інвестиційної діяльності. Перспективи подальших досліджень полягатимуть у проблематиці формування та імплементації інноваційної політики на підприємствах галузі, включно із запровадженням нових газозберігаючих технологій.

Список використаних джерел

1. Гораль Л.Т., Король С.В. Орієнтири для розвитку газорозподільних підприємств України. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. Серія Економіка. 2016. Вип. 1 (5). С.120-124.
2. Данилюк М.О., Савко О.Я. Аналіз результатів діяльності газорозподільних підприємств та їх вплив на формування фінансової стратегії. *Нафтогазова галузь України*. 2014. №4. С.16-19.
3. Зелена книга. Системний перегляд якості державного регулювання роздрібного ринку природного газу / за ред. Гончарука О., Лавриненка І. К.: Офіс ефективного регулювання, 2017. 164 с.
4. Король С.В., Гораль Л.Т. Формування та організація механізму управління інвестиційно-інноваційною діяльністю газорозподільних підприємств: методологічний аспект. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. Вип. 9. С. 278-283.
5. Коротя М.І. Макро-, мезо-, мікрорівень регулювання діяльності газорозподільних підприємств в західному регіоні. *Український журнал прикладної економіки*. 2019. Т. 4. №1. С. 123-129.

6. Коротя М.І. Нормативно-правове регулювання діяльності газорозподільних та газотранспортних підприємств в регіонах України. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. Луцьк, 2019. №3(19). С. 90-98.
7. Павлов К.В., Коротя М. І., Галянт С.Р., Януль С. Характеристика газотранспортної системи України. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2016. №1(17). С. 31-38.
8. Павлова О., Павлов К., Новосад О. Інвестиційно-інноваційна спрямованість газорозподільних підприємств регіону. *International Scientific Journal Internauka. Series: Economic Sciences*. URL: <http://www.inter-nauka.com/magazine/economy/>.
9. Савчин І.З. Аналіз та оцінка економічної стійкості підприємств нафтогазової галузі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. Вип. 7. Ч. 3. С. 54-58.
10. Salnikova O., Lagodiienko V., Ivanchenkova L., Kopytko V., Kulak N., Usachenko O. Evaluation of the effectiveness of implementation blockchain technology in public administration. *International Journal of Innovative Technology and Exploring Engineering (IJITEE)*, Volume-8 Issue-9. P. 1710-1713.

References

1. Goral, L.T., Korol, S.V. (2016). «Guidelines for the development of gas distribution companies in Ukraine». *Naukovyy visnyk Mukachivskogo derzhavnogo universytetu. Seriya Ekonomika*. 2026. V. 1(5). P. 120-124.
2. Danyluk M.O., Savko O.Y. (2014). «Analysis of the results of activities of gas distribution companies and their impact on the formation of financial strategy». *Naftogazova galuz Ukrayiny – Oil and gas industry of Ukraine*. 2014. №4. P. 16-19.
3. *Zelena knyha. Systemnyj perehliad iakosti derzhavnoho rehulivannia rozdrubnogo rynku pryrodnoho hazu*. [Green Paper. Systematic review of the quality of state regulation of the retail natural gas market] (2017). In Honcharuka, O., Lavrynenka, I. (ed.). Ofis efektyvnoho rehulivannia. Kyiv. Ukraine.
4. Korol, S.V., Goral, L.T. (2016). «Formation and organization of the mechanism of management of investment-innovative activity of gas-distributing enterprises: methodological aspect». *Globalni ta natsionalni problem ekonomiky*. Vol.9. P. 278-283.
5. Korotia, M.I. (2019). «Macro-, meso-, micro-level regulation of gas distribution companies in the western region». *Ukrainskyy zhurnal prykladnoyi ekonomiky*. Vol. 4. №1, pp. 123-129.
6. Korotia, M.I. (2019). «Regulatory regulation of gas distribution and gas transportation companies in the regions of Ukraine». *Ekonomichyy chasopys Shidnoyevropeyskogo natsionalnogo universytetu imeni Lesi Ukraynky*. №3(19), pp. 90-98.
7. Pavlov, K.V., Korotia, M.I., Galant, S.R., Yanul, S. (2016). «Characteristics of the gas transportation system of Ukraine». *Ekonomichyy chasopys Shidnoyevropeyskogo natsionalnogo universytetu imeni Lesi Ukraynky*. 2016. №1(17), pp. 31-38.
8. Pavlova, O., Pavlov, K., Novosad, O. «Investment and innovation orientation of gas distribution companies in the region». *Mizhnarodnyy naukovyy zhurnal Internauka. Seriya Ekonomichni Nauky*. Available at: <http://www.inter-nauka.com/magazine/economy/>.
9. Savchyn, I.Z. (2016). «Analysis and evaluation of economic sustainability of oil and gas companies». *Naukovyy visnyk Uzhgorodskogo natsionalnogo universytetu*. Series: Economics. Vol. 7. P.3, pp. 54-58.
10. Salnikova O., Lagodiienko V., Ivanchenkova L., Kopytko V., Kulak N., Usachenko O. Evaluation of the effectiveness of implementation blockchain technology in public administration. *International Journal of Innovative Technology and Exploring Engineering (IJITEE)*, Volume-8 Issue-9. P. 1710-1713.

Стаття надійшла до редакції 02.09.2019 р.